

Maciej Kłopotowski

**Podlasie
na wyciągnięcie ręki**

Przewodnik turystyczny
dla osób niewidomych
i słabowidzących

Tom II

Całość w 2 tomach

Fundacja
Szansa dla Niewidomych

Warszawa 2022 r.

Skład graficzny:

Janusz Mirowski

Adaptacja na brajla:

Igor Busłowicz

Projekt okładki:

Zuzanna Anna Kozłowska

Zdjęcie na okładce:

Helena Trojan

Korekta:

Joanna Kalbarczyk

ISBN:

978-83-63028-56-5

Publikacja została wydana w ramach projektu "Podlasie na wyciągnięcie ręki – przewodnik turystyczny dla osób niewidomych i słabowidzących". Zadanie publiczne jest współfinansowane ze środków Województwa Podlaskiego oraz ze środków własnych Fundacji Szansa dla Niewidomych.

Druk i oprawa:

Altix Sp. z o.o.
ul. Modlińska 246c
03-152 Warszawa
www.altix.pl

Wydawca:

Fundacja Szansa dla Nie-
widomych

e-mail:

[szansa@
szansadlaniewidomych.org](mailto:szansa@szansadlaniewidomych.org)

Strona internetowa:

[www.
szansadlaniewidomych.org](http://www.szansadlaniewidomych.org)

Daj SZANSE niewidomym!
Twój 1% pozwoli pokazać
im to, czego nie mogą zoba-
czyć.

Organizacja Pożytku Pu-
blicznego

KRS:

0000260011

Pekao SA VI O/W-wa

nr konta:

22124010821111000005141795

Podlasie i jego stolica (c.d.)

2. Białystok – stolica regionu

Stolicą współczesnego Podlasia jest Białystok - miasto położone jest nad rzeką Białą, w centralnej części regionu. Obecnie zamieszkuje je niemalże 300000 mieszkańców, co plasuje je na 10 pozycji pod tym względem w kraju.

Historia i współczesność

Legenda głosi, że podczas polowania na tura w Puszczy Bielskiej, która od niedawna należała do Litwy, książę Gedymin rozbił swe obozowisko. Miało to miejsce na wzniesieniu nad wyjątkowo czystym strumieniem. "Biały

stok" miał powiedzieć księżę i wyrazić wolę zbudowania w tym miejscu dworu myśliwskiego i wsi. Wola księcia została zrealizowana. Pierwsza osada ludzka powstała przy przecięciu dróg prowadzących do Suraza, Wasilkowa i Choroszczy – obecny Rynek Kościuszki – w latach czterdziestych XV wieku. W początkach wieku XVII, gdy miasto należało do Piotra Wiesiołowskiego, z jego fundacji wzniesiono kościół i renesansowy zamek. Sto lat później na terenie miasta zbudowano pierwszą cerkiew prawosławną. Białystok otrzymał prawa miejskie w roku 1692, co potwierdzono w roku 1749. Do dnia dzisiejszego te dwie daty występują w różnych dokumentach i przekazach. W czasach tych właścicielem Białegostoku był

hetman Jan Klemens Branicki, będący jednym z najbogatszych polskich magnatów. To on obrał Białystok na swą siedzibę i na te potrzeby przebudował istniejący tu zamek oraz miasto. W wyniku tych działań powstała imponująca rezydencja, którą otoczono ogrodami i zwierzyńcami. Założenie krajobrazowe, które składało się z duktów, wsi, stawów, rzek, wodospadów i lasów powierzchniowo porównywalne jest z dzisiejszymi granicami miasta. Realizacja tych przedsięwzięć możliwa była między innymi dzięki majątkowi wniesionemu w posagu przez jego trzecią żonę Izabelę Poniatowską – siostrę króla Stanisława Augusta. W roku 1748 osiemnastoletnia wówczas Izabela wyszła za mąż za 59-letniego hetmana. Obydwoje stali się mece-

nasami budowy białostockiej rezydencji. W bezpośrednim sąsiedztwie rezydencji budowano również miasto, którego centralną część stanowił trójkątny plac z ratuszem na środku. W mieście działała poczta i teatr. Złoty okres w historii miasta i jego rozwój był niestety krótki i przypadł na czas upadku Rzeczypospolitej. W okresie zaborów przez 12 lat znajdowało się w zaborze pruskim, a następnie od roku 1807 znalazło się w granicach Imperium Rosyjskiego. W wieku XIX uległo przekształceniu z rezydencjonalnego na ośrodek administracyjny i przemysłowy. Istotne dla rozwoju miasta było ustalenie, po powstaniu listopadowym (1830-1831), w jego pobliżu granicy pomiędzy Królestwem Polskim i Rosją. Wysokie

cia nałożone na towary dostarczane do imperium spowodowały nagłą migrację do Białegostoku łódzkich fabrykantów, którzy przenosili tu swe fabryki. Liczba ludności miasta wzrosła w tym czasie z około 10 do 50 tysięcy.

Miasto nazywano Manchesterem Północy, zaś w jego krajobrazie zaczęły dominować fabryczne kominy. Napływający robotnicy zamieszkiwali centrum miasta, ale wielu z nich chaotycznie zabudowywane przedmieścia. Powstawały tu tak zwane "drewniaki" – drewniane domy często przewożone z rodzinnych wsi. Otoczone ogrodami domy w latach 20. XX wieku Maria Dąbrowska porównywała do zielonych przedmieść miast angielskich. Kolejnym bodźcem w rozwoju miasta było przeprowadzenie przez Białystok w roku 1862

linii kolejowej z Warszawy do Petersburga. Dzięki niej możliwy był dalszy rozwój przemysłu i handlu. W okresie I wojny światowej działający na terenie Białego-stoku Juliusz Marchlewski próbował stworzyć tu bolszewicki rząd Polskiej Republiki Rad. W okresie międzywojennym Białystok stał się ważnym ośrodkiem administracyjnym, był siedzibą województwa. Rozwijał się również jako ośrodek kulturalny. Działały tu kina i teatry. W roku 1939 miasto wcielono do terytorium Republiki Białoruskiej. Białystok obok Lwowa był w tym czasie uważany za główny ośrodek działania polskich komunistów. Wówczas znalazło tu schronienie około 100 tysięcy uciekinierów z terenów zajmowanych przez Niemców.

Szacuje się, że większość z nich było pochodzenia żydowskiego. Niemcy zajęli miasto w roku 1941. W centrum miasta utworzyli getto, w którym w roku 1943 wybuchło powstanie. Kolejne ciężkie walki o miasto miały miejsce w roku 1944. W wyniku tych działań centrum zostało zniszczone niemalże całkowicie. Wojenną pożogę przetrwały natomiast świątynie oraz drewniane przedmieścia, których relikty w układzie miasta są widoczne do dnia dzisiejszego. Eksterminacja ludności żydowskiej całkowicie zmieniła jego demografię. Po II wojnie światowej miasto ponownie liczyło około 50 tysięcy mieszkańców. Powojenna odbudowa zmieniła zaś jego charakter. Nie odbudowano całych dzielnic. Zmieniono układ ulic i placów. Odbudo-

wano jedynie nieliczne zabytki. W okresie PRL Białystok rozwijał się jako ośrodek przemysłowy ze stale rosnącą liczbą mieszkańców. Stanowiła ją głównie ludność napływowa z całego regionu szukająca łatwiejszego niż w rolnictwie sposobu życia. Miasto rozrastało się, a na jego przedmieściach zaczęły powstawać wielkie osiedla mieszkaniowe. Wyparły one tradycyjną drewnianą zabudowę, która swymi korzeniami sięga jego rozwoju w wieku XIX.

Współczesny Białystok to duży ośrodek naukowy. Działają tu między innymi politechnika, uniwersytet oraz uniwersytet medyczny. Jest również kulturową stolicą regionu z operą, filharmonią i teatrami. Miasto posiada swój herb. Jego tarcza po-

dzielona jest na dwie części. Górna jest czerwona, dolna złota. W polach tych, podobnie jak w herbie województwa, w części górnej umieszczony jest biały orzeł w złotej koronie, zaś w dolnej znak pogoni – rycerz w niebieskiej zbroi na srebrnym koniu. Herb posiada również swą ozdobną wersję. Tarczę herbową podtrzymują na nim dwa gryfy – mityczne zwierzęta posiadające ciało lwa i głowę orła. Nad nimi umieszczona jest korona, a pod – wstęga z napisem po łacinie CIVITAS BIALYSTOK, co znaczy PAŃSTWO BIAŁYSTOK. Oficjalne kolory miasta, które umieszczone są na jego chorągwi, to żółty i czerwony.

Zabytki i obiekty architektoniczne

Do najstarszych zabytków miasta należą te związane z działalnością fundacyjną Branickich. Są nimi poza rezydencją obiekty sakralne oraz budynki miejskie.

Pałac Branickich

To najistotniejszy z białostockich zabytków, najbardziej okazała pozostałość po czasach świetności miasta z XVII wieku. Pałac powstał na miejscu, w którym w wieku XVI znajdował się dwór należący do sekretarza królewskiego Mikołaja Raczkowicza. W kolejnych latach przeszedł on w ręce Piotra Wiesiołowskiego, który przebudował go w gotycko-renesan-

sowy zamek. Posiadał dwa piętra i otoczony był fosą oraz fortyfikacjami ziemnymi. Po potopie szwedzkim Sejm Rzeczypospolitej nadał te ziemie, za zasługi w walce, Stefanowi Czarneckiemu. Ten z kolei przekazał je swej córce Katarzynie Aleksandrze, żonie Jana Klemensa Branickiego herbu Gryf. Zamek stał się siedzibą rodu. Pod koniec wieku XVII ojciec Jana Klemensa Branickiego zlecił całkowitą przebudowę zamku. Prace te powierzono Tylmanowi z Gamberen, znanemu architektowi, autorowi między innymi pałacu Krasińskich w Warszawie czy pałacu w Nieborowie. Oczekiwano wówczas wzniesienia w zasadzie nowego pałacu nawiązującego do modnych rozwiązań francuskich. Rozpoczęte prace kontynuował Jan Klemens

Branicki i jego kolejna żona Izabela Poniatowska. Prace budowlane powierzano tak znanym architektom jak Jan Zygmunt Deybel czy Jakub Fontana. W efekcie tych działań powstała imponująca rezydencja, która do dnia dzisiejszego nazywana jest "Wersalem Podlasia", "Wersalem Północy" czy "Polskim Wersalem". Do dziś jest to najlepiej zachowana późnobarokowa rezydencja magnacka zachowana na terenie Polski. Pałac jest utrzymany w stylistyce pomiędzy dziedzińcem i ogrodem. Na teren posiadłości prowadzą dwa dziedzińce – wstępny i honorowy. Na pierwszy z nich prowadzi brama zegarowa, na drugi przejazd flankowany dwoma rzeźbami herkulesów walczących ze smokiem i hydrą. Bryła pałacu ma kształt podkowy. Na

osi założenia znajduje się wejście główne. Towarzyszą mu dwie kwadratowe wieże zwieńczone barokowymi hełmami. Hol główny pałacu, z imponującą klatką schodową, prowadzi do rozległych ogrodów. Korpus główny pałacu ma trzy kondygnacje wysokości, a skrzydła boczne okalające dziedziniec – dwie. Najbardziej reprezentacyjne pomieszczenia ulokowane były na poziomie pierwszego piętra. Fasady pałacu zdobią liczne pilastry, a jego gzymsy ozdobione są tympanonami oraz rzeźbami. Branickcy w swej rezydencji skupiali wokół siebie licznych artystów, poetów oraz ludzi nauki. Na terenie posiadłości działał teatr, orkiestra dworska i zespół baletowy. W roku 1754 Branicki założył Wojskową Szkołę Budownictwa i

Inżynierii, która była pierwszą polską szkołą wojskową. W kolejnych latach powstała tu Szkoła Akuszerijna i Szkoła Akademicka Zgromadzenia Białostockiego. W rezydencji Branickich gościli tak znani ludzie jak: Franciszek Karpiński, Ignacy Krasicki, król August II, król August III, król Stanisław August Poniatowski, cesarz Józef II Habsburg, car Paweł, król Ludwik XVIII oraz liczni przedstawiciele możnych rodów z całej Europy, Turcji i Rosji. Białostocka rezydencja była w tym czasie ważnym europejskim ośrodkiem życia politycznego i kulturalnego. Po śmierci Branickiego jego spadkobiercy sprzedali Białystok wraz z pałacem królowi pruskiemu, a w roku 1907 przeszedł on w ręce cara Ro-

sji Aleksandra I. W okresie zaboru rosyjskiego pałac został doszczętnie ograbiony. Znaczną część wyposażenia, ale również drzew i krzewów, wywieziono wówczas do Petersburga. Budynek pałacu zdewastowano. Pozbawiono go wszelkich dekoracji, w tym rzeźb i tympanonów. W roku 1841 uruchomiono w nim Instytut Dobrze Urodzonych Panien. Była to elitarna szkoła przeznaczona dla pań wywodzących się z tak zwanych dobrych domów. Wraz z pałacem dewastowano przyległy do niego park, z którego wywieziono kilkaset rzeźb. Zburzono również teatr dworski. W okresie I wojny światowej pałac pełnił rolę szpitala polowego. W okresie międzywojennym stał się siedzibą województwa i rezydencją wojewody. W czasie II

wojny światowej pałac został zniszczony w ponad 70 procentach. Jego odbudowę w latach 1946-1960 prowadzili inżynierowie Stanisław Bukowski i Władysław Paszkowski. Prace miały na celu odtworzenie stanu z wieku XVIII. Po odbudowie w pałacu umieszczono główną siedzibę powstałej w roku 1950 Akademii Medycznej (obecnie Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku). W roku 2011 w prawej oficynie pałacu utworzono Muzeum Historii Medycyny i Farmacji. Muzeum to piastuje również opiekę nad zwiedzaniem wybranych pomieszczeń zlokalizowanych w zasadniczej części pałacu.

W arkadzie na lewo wejścia głównego do pałacu ustawiony jest jego dotykowy model. Odlew z brązu odzwierciedla

obecny stan zachowania obiektu. Dzięki niemu możemy zapoznać się z układem dziedzińców, bryłą obiektu oraz umieszczonymi na niej detalami architektonicznymi i rzeźbiarskimi.

Lokalizacja i kontakt:

– Pałac Branickich, Białystok, ul. Jana Kilińskiego 1, tel. 85 748 54 05

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

– przed budynkiem ustawiony jest dotykowy model ilustrujący bryłę pałacu oraz jego pierwszy dziedziniec. Poruszanie się wokół modelu ustawionego w arkadzie na lewo od wejścia głównego do pałacu jest znacznie ograniczone,

niemożliwy jest dojazd na wózku inwalidzkim

Stary kościół farny

Późnobarokowy kościół farny jest najstarszym zabytkiem Białegostoku. Jego budowę w roku 1617 rozpoczęli Wiesiołowscy. Budowę świątyni ukończono w roku 1625, a wnętrza i wyposażenie fundowane było przez Jana Klemensa Branickiego. Do czasów nam współczesnych kościół przetrwał w niezminionej formie. Jest to biała prosta bryła z wieżą mieszczącą dzwonnice, ulokowaną nad częścią wejściową. Architektura budowli posiada cechy późno-renesansowe. Wnętrze utrzymane jest w stylistyce barokowej. Kościół stanowi mauzoleum rodu Gryfitów-Branickich. Spoczywają tu mię-

dzy innymi szczątki babki i ojca Jana Klemensa Branickiego. W kryptach pod kościołem spoczywa między innymi Izabella z Poniatowskich Branicka. Kościół na początku XX wieku w znaczący sposób został rozbudowany i dziś sprawia wrażenie jednej z kaplic bazyliki.

Lokalizacja i kontakt:

– Stary kościół farny,
Białystok, ul. Kościelna
2, tel. 85 741 58 90

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Cerkiew św. Marii Magdaleny

Jest jednym z najstar-

szych, zachowanych do dnia dzisiejszego, zabytków Bialegostoku. Świątynia ufundowana została przez Jana Klemensa Branickiego. Miała pełnić rolę przydrożnej, katolickiej kaplicy pod wezwaniem świętej Marii Magdaleny. W czasie budowy położona była poza terenem miasta, stanowiła jednak istotny element kompozycyjny założenia parkowo – krajobrazowego. Widoczna z daleka, usytuowana na wzgórzu rotunda podkreślała ukształtowanie terenu i zachęcała do odwiedzenia tego miejsca. Na początku XIX wieku na terenie przyległym do kaplicy założono cmentarz. W kolejnych latach z jego terenu wydzielono część unicką oraz prawosławną. Współcześnie ślady po cmentarzach są niemalże nieczytelne. W roku 1861 po przeprowadzeniu

prac modernizacyjnych i rozbudowie i zwieńczeniu kopułą w formie cebuli, kaplica została wyświęcona na potrzeby kultu prawosławnego.

Lokalizacja i kontakt:

– Cerkiew św. Marii Magdaleny, Białystok, Wzgórze św. Magdaleny, tel. 85 742 07 80

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika, wymaga również wcześniejszego ustalenia wizyty, gdyż obiekt jest dostępny w ograniczonym wymiarze czasowym

Ratusz

Białostocki ratusz został wzniesiony w centralnej czę-

ści placu miejskiego (dziś Rynku Kościuszki) w latach 1745-1761 z fundacji Jana Klemensa Branickiego. W prywatnym mieście nigdy nie pełnił on przypisywanej mu roli. W budynku tym mieściły się funkcje handlowe. Obiekt składał się z parterowego budynku głównego zwieńczonego wieżą, z której korzystali miejscy strażacy obserwujący miasto oraz czterech oddzielnych budynków wzniesionych w narożnikach. Obecnie z ratuszowej wieży codziennie o godzinie 12 odtwarzany jest miejski hejnał. Od strony zachodniej zlokalizowany był budynek wagi miejskiej, który również pełnił funkcje handlowe. Dziś jego zarys został odtworzony na posadzce placu. Budynek ratusza został rozebrany przez sowietów w okresie II wojny świato-

wej. Negowano go wówczas jako symbol władzy magnackiej. Powojenna odbudowa ratusza nastąpiła dopiero w drugiej połowie lat pięćdziesiątych. Autorką obecnego obiektu jest architekt Krystyna Chojnacka. W budynku tym mieści się siedziba Muzeum Podlaskiego. Na lewo przed wejściem do ratusza ustawiony jest jego model. Pozwala on zapoznać się ze współczesnym wyglądem budynku.

Lokalizacja i kontakt:

– Ratusz, Białystok, ul.
Rynek Kościuszki 10, tel.
85 740 77 31

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika
– przed budynkiem, na lewo

od wejścia głównego ustawiona jest odlana w brązie makieta budynku. Posiada ona opisy w języku polskim i brajlowskie

Dawna austeria

To kamienica u zbiegu ulic Sienkiewicza i Rynku Kościuszki. Powstała w roku 1753 i należała do rodziny Korbutów. W wieku XIX mieściły się w niej zakłady rzemieślnicze oraz sklepy. Po odbudowie, po II wojnie światowej ulokowano tu istniejącą do dnia dzisiejszego restaurację o nazwie "Astoria".

Lokalizacja i kontakt:

– Dawna austeria (Restauracja Astoria), Białystok,
ul. H. Sienkiewicza 4,
tel. 85 665 21 70

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika. Zwiedzanie obiektu ze względu na jego funkcje jest często niemożliwy

Klasztor Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego

W roku 1668 Jan Klemens Branicki sprowadził do Białegostoku Siostry Miłosierdzia potocznie zwane szarytkami. Na ich działalność przeznaczono wzniesiony w centrum miasta klasztor. Zniszczony w czasie II wojny światowej budynek odbudowano pod koniec lat czterdziestych XX wieku. Elewacja budynku od strony Rynku Kościuszki ozdobiona jest

ryzalitami z kolumnami i portykami. Budynek utrzymany jest w stylistyce późnobarokowej.

Lokalizacja i kontakt:

– Klasztor Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego, Białystok, ul. Rynek Kościuszki 5

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– obiekt nie jest udostępniony do zwiedzania

Pałacyk gościnny

Zbudowany w latach siedemdziesiątych osiemnastego wieku, według projektu Jana Zygmunta Deybela, pałac zamyka perspektywę ulicy Kielińskiego. Jest to jedyna na terenie miasta ulica zachowująca charakter sprzed II

wojny światowej. Pałacyk stanowi dopełnienie kompozycji krajobrazowej założenia Branickich. W czasie II wojny światowej został zniszczony. Po odbudowie zlokalizowano w nim, nieistniejące już, Muzeum Ruchu Rewolucyjnego. W latach siedemdziesiątych XX wieku miał tu swą siedzibę Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Obecnie w pałacyku mieści się Pałac Ślubów. Urzęduje tu również prezydent Miasta Białegostoku. Pałacyk to niewielka budowla oparta na planie prostokąta, zwieńczona francuskim (mansardowym) dachem. Ciekawostką jest to, że część z pałacowych okien nie jest prawdziwa, lecz namalowana na jego elewacjach, w charakterystyczny dla baroku, iluzyjny sposób.

Lokalizacja i kontakt:

– Pałaczyk gościnny, Białystok, ul. J. Kilińskiego 6, tel. 85 869 62 52

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika, wymaga to również uzgodnienia z administratorem obiektu

Kolejną interesującą grupę białostockich zabytków stanowią obiekty pochodzące z wieku XIX, zwłaszcza te, które świadczą o przemysłowym charakterze miasta. Są wśród nich pałace fabrykantów, kamienice, budynki pofabryczne. Na szczególną uwagę zasługuje katedra prawosławna w Białymstoku, czyli sobór świętego Mikołaja. Cerkiew

ta została wzniesiona w latach czterdziestych XIX wieku. Jej architektura nawiązuje do świątyń wznoszonych w tym okresie na terenie Imperium Rosyjskiego i odzwierciedla styl klasycystyczny. Nad centralną częścią opartej na rzucie krzyża równoramiennego świątyni wznosi się oparta na kolumnach kopuła. Wejście do soboru prowadzi od zachodu i akcentowane jest wieżą, na której umieszczono dzwonnice.

Wśród białostockich zabytków pochodzących z pierwszej połowy XX wieku na szczególną uwagę zasługują świątynie. Początek wieku przyniósł budowę obecnej Bazyliki Archikatedralnej Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Po latach rusyfikacji i zakazu wznoszenia świątyń katolickich władze wydały zgodę

na rozbudowę istniejącego w mieście, niewielkiego barokowego kościoła fundacji Wiesiołowskich. Obiekt dobudowywany do istniejącego kościoła utrzymany został w stylu gotyku nadwiślańskiego. Architektura ta to czerwona surowa cegła z białymi detalami. Jej autorem był architekt Józef Pius Dziekoński wznoszący podobnie wyglądające świątynie, zwane wielkimi katedrami, w wielu polskich miastach. Świątynie te budowane były na planie krzyża łacińskiego i miały po trzy nawy oraz rozbudowaną część prezbiterialną. Architektura ta miała być nawiązaniem do budowli średniowiecznych – i być swoistym symbolem polskości tych ziem. Miała też być w kontrze do konserwatywnego klasycyzmu preferowanego przez zaborcę. Nowa świąty-

nia swymi rozmiarami w znaczący sposób przerosła pierwotną świątynię i na stałe zmieniła krajobraz centrum miasta. Bazylika ma długość 90 metrów, a jej dwie strzeżone wieże wznoszą się na wysokość ponad 72 metry.

Kolejny z kościołów to również manifest. Wzniesiony w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku kościół ewangelicko-augsburski świętego Jana Chrzciciela został w roku 1944 przekazany Dekanatowi Kościoła Katolickiego i poświęcony pod wezwaniem świętego Wojciecha Męczennika. Wzniesiona z czerwonej cegły neoromańska świątynia zaplanowana została na rzucie krzyża greckiego z wyodrębnionym prezbiterium oraz ośmioboczną wieżą nad wejściem. Architektura obiektu jest charakterystyczna dla

świętyń wznoszonych w tym czasie w krajach ewangelickich, w szczególności w Niemczech. Świątynia ta u zarania swego powstania była miejscem skupiającym mniejszość niemiecką, którą stanowili zamieszkali w Białymstoku niemieccy fabrykanci.

Kolejna z istotnych białostockich świątyń to kościół świętego Rocha. W roku 1925 ordynariusz wileński wydał zgodę na utworzenie w Białymstoku drugiej parafii, co wiązało się z budową nowego kościoła. Pod jego budowę wybrano Wzgórze Świętego Rocha, na którym znajdowała się drewniana kaplica oraz nieczynny cmentarz. Nowy kościół realizowano pod hasłem budowy "Świątyni Opatrzności Bożej w Białymstoku" i miała ona pełnić rolę pomnika daru wdzięczności za odzyska-

nie niepodległości. Ogłoszony na jej projekt, w roku 1926, konkurs architektoniczny nie przyniósł satysfakcjonujących wyników. W ostateczności w roku 1927 wybrano do realizacji projekt autorstwa Oskara Sosnowskiego. Przystąpiono do wznoszenia świątyni, która dziś jest uważana za jedno z najwybitniejszych dzieł architektury tego czasu na terenie Europy. Kościół oparty jest na rzucie ośmioboku z promieniście dołączonymi kaplicami, co ma nawiązywać do symboliki gwiazdy zarannej. Od strony wschodniej nad prezbiterium wznosi się wysoka na 78 metrów wieża, na szczycie której ulokowano 3-metrową figurę Matki Boskiej stojącej na koronie wzorowanej na koronie Kazimierza Wielkiego. Kościół

powstawał z wykorzystaniem najnowszych technik budowlanych, w tym lanego betonu. Powierzchnię jego ścian i stropów zdobi oryginalny zgeometryzowany ornament, który wielu uznaje za nawiązanie do słynnego czeskiego kubizmu. W chwili wybuchu II wojny światowej była ukończona w stanie surowym. W roku 1941 rozpoczęto w niej odprawianie nabożeństw, co miało zapobiec zarekwirowaniu jej przez Rosjan, którzy – jak głoszą przekazy ustne – planowali w jej wnętrzach zorganizować cyrk. Prace budowlane ukończono już po zakończeniu działań wojennych, a kościół został konsekrowany w roku 1946. Dziś kościół świętego Rocha jest jednym z symboli architektonicznych miasta. I jak każde dzieło sztuki budzi kontrowersje. Stale trwają

dyskusje na temat formy jego wyniosłej wieży, która wciąż budzi różne skojarzenia. Jedni widzą w niej muzułmański minaret, inni startującą w niebo raketę kosmiczną. Pewne jest to, że dzięki usytuowaniu na wzgórzu oraz wysokości stanowi dominantę krajobrazową miasta i widoczna jest z wszystkich jego dzielnic.

Lokalizacja, kontakt oraz dostępność obiektów:

– sobór świętego Mikołaja, Białystok, ul. Lipowa 15, tel. 85 742 07 80, poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

– Bazylika Archikatedralna Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Białystok, ul. Kościelna 2, tel. 85 741 58 90, poru-

szanie się po obiekcie i
zwiedzanie go wymaga wsparcia
przewodnika

– kościół św. Wojciecha
Męczennika, Białystok, ul.
Warszawska 46a, tel.

85 732 42 12, poruszanie
się po obiekcie i zwiedzanie
go wymaga wsparcia przewodni-
ka

– kościół św. Rocha, Bia-
łystok, ul. O. Sosnowskie-
go, tel. 85 652 10 58,
poruszanie się po obiekcie i
zwiedzanie go wymaga wsparcia
przewodnika

Okres po II wojnie świa-
towej nie przyniósł na tere-
nie Białegostoku znaczących
realizacji architektonicz-
nych. Odnaleźć je możemy do-
piero w czasach współcze-
snych.

Niewątpliwie na uwagę za-
sługuje tu cerkiew Ducha

Świętego. Świątynia ta zaprojektowana została w latach osiemdziesiątych, a konsekrowano ją w roku 1999. Wierni kościoła prawosławnego przez wiele lat starali się uzyskać zgodę na budowę w mieście nowej prawosławnej świątyni. Gdy ją wydano, postanowiono wznieść obiekt możliwie duży, mogący pomieścić jak największą ilość wiernych. W efekcie finalnym wzniesiono największą z polskich cerkwi. Jej autorem jest architekt Jan Kabac. Budowa ogromnego obiektu – centralna nawa świątyni ma powierzchnię 800 metrów kwadratowych i może pomieścić ponad dwa i pół tysiąca wiernych – nastęrczała wielu kłopotów technicznych i materiałowych. Pięciokopułowa budowla w swym wyrazie architektonicznym nawiązuje do języków ognia i zesłania Du-

cha Świętego na apostołów. W jej sąsiedztwie wzniesiono wysoką na 70 metrów dzwonnice, która pełni rolę bramy wejściowej na teren cerkwi.

Kolejnym interesującym współczesnym obiektem wzniesionym na terenie Białegostoku w roku 2012 jest gmach Opery i Filharmonii Podlaskiej. Obiekt ten zaprojektował znany warszawski architekt profesor Marek Budzyński. Jest autorem między innymi projektów Gmachu Sądu Najwyższego i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Współczesna betonowo - szklana bryła budynku wyrasta z przestrzeni Parku Centralnego. Nad całością dominuje betonowy, wysoki na 32 metry prostopadłościan, którego ściany porastają rośliny. Na dachach obiektu, na kilku poziomach zorganizowano

ogrody. Gmach opery to przykład współczesnej architektury łączącej w zrównoważony świat kultury i natury.

Lokalizacja, kontakt oraz dostępność obiektów:

– cerkiew Ducha Świętego, Białystok, ul. Antoniuk Fabryczny 13, tel.

85 653 28 54, poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

– Opera i Filharmonia Podlaska, Białystok, ul.

Odeska 1, tel. 85 306

75 06, poruszanie się po obiekcie i zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Place i ulice

Rynek Kościuszki

Serce Białegostoku stano-

wi Rynek Kościuszki – główny plac miejski. Jego powstanie związane jest z założeniem pierwszej w tym miejscu osady ludzkiej położonej na skrzyżowaniu dróg prowadzących do Suraza, Wasilkowa i Choroszczy. Trójkątny plac uzyskał swój kształt i wielkość w czasach Jana Klemensa Branickiego. Wówczas to obudowany był parterowymi budynkami, a w jego centralnej części wzniesiono Ratusz i budynek Wagi Miejskiej. Na przestrzeni wieków zabudowa placu ulegała kolejnym przekształceniom. Pierzeje placu rosły, a otaczające je kamienice stawały się coraz piękniejsze. Obecny stan to efekt powojennej odbudowy. Nad placem od wschodu dominuje zespół Katedralny z kościołem Farnym oraz neogotycką katedrą.

Jest to miejsce organizacji uroczystości religijnych. Kolejna część placu ma charakter reprezentacyjny – otaczają go budynki dawnego Ki-na Pokój, obecnie wykorzystywanego jako dodatkowa scena przez Teatr Dramatyczny imienia Aleksandra Węgierki oraz budynek dawnej zbrojowni. Ten przez wiele lat użytkowany był przez Archiwum Państwowe w Białymstoku, obecnie mieści się w nim Galeria imienia Sleńdzińskich. Na tle tych budynków dominuje pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego. To tu odbywają się białostockie obchody uroczystości o charakterze patriotyczno-narodowym. Przeciwległą pierzeję placu stanowi elewacja Klasztoru Sióstr Miłosierdzia świętego Wincentego. Budynki te zostały odbudowane po znisz-

czeniu II wojny światowej. Budynek kina oraz zbrojowni odtworzono w innych niż pierwotnie istniały miejscach - cofnięto je. Miało to na celu odsłonięcie widokowe fasady kościoła farnego. Oryginalne położenie tych obiektów zostało zaznaczone na posadzce placu. W tej części Rynku Kościuszki zlokalizowany jest również, powstały na początku lat siedemdziesiątych XX wieku, mural upamiętniający nadanie Białemustokowi praw miejskich. Plac przecina zrealizowana w latach pięćdziesiątych XX wieku ulica Henryka Sienkiewicza. Nim do niej dotrzemy, minimy budynek dawnej austerii. Obecnie mieści się w nim kompleks gastronomiczny oraz Nie Teatr – najnowsza scena teatralna w Białymstoku. Obiekt ten został całkowicie

przebudowany na początku naszego wieku. Między innymi dołączono do niego sąsiadujący modernistyczny dom towarowy. Obecnie z tarasu zlokalizowanego na poziomie czwartego piętra można oglądać panoramę centrum miasta. Kolejna część Rynku Kościuszki uzyskała swą obudowę w latach pięćdziesiątych XX wieku. Budynki ozdobione są dekoracjami, które powstały podczas przygotowywania miasta do obchodów Centralnych Dożynek w roku 1973. Większość z nich stanowią sgrafita, czyli dekoracje z barwnego tynku. Otoczenie placu, który wyremontowano na początku naszego wieku stanowią banki, hotele i restauracje. To tu odbywają się miejskie jarmarki oraz koncerty. Centralną część placu zajmuje Ratusz, w którym mieści się

główna siedziba Muzeum Podlaskiego w Białymstoku. Za budynkiem Ratusza na kamiennej posadzce placu odtworzono rysunek zabudowy nieistniejącej Wagi Miejskiej zaś w sąsiedztwie ulicy H. Sienkiewicza odtworzono najstarszą miejską fontannę. Część placu, który powstał jako przestrzeń handlowa po II wojnie światowej, pełniła funkcję zielonego skweru, gdyż na znacznej jego powierzchni posadzono drzewa i krzewy. Dziś, po ich usunięciu, stanowi centralny punkt miasta i jest nazywany jego sercem. Rynek Kościuszki stał się ulubionym miejscem spotkań jego mieszkańców i turystów.

Ulica Lipowa

Główna ulica Białegostoku

to ulica Lipowa. Prowadzi ona z Rynku Kościuszki do kościoła świętego Rocha. Większość jej zabudowy powstała w latach pięćdziesiątych XX wieku w czasie powojennej odbudowy miasta. Zachowało się tu jednak kilka niezniszczonych XIX-wiecznych kamienic oraz prawosławny sobór świętego Mikołaja. Ulica na znacznej części swej długości pełni funkcje gastronomiczne. Liczne są tu również hotele, banki i sklepy. Nazwa ulicy wiąże się z rosnącymi tu drzewami. Po obu jej stronach rosną szpalery lip, których tradycja sięga czasów Branickiego, gdy stanowiła ona główny wjazd do miasta od strony Choroszczy. Na przestrzeni wieków wielokrotnie zmieniała swą nazwę: Choroska, Nowolipie, Lipowa, Józefa Pił-

sudskiego, Sowiecka, Lindenstrasse, Józefa Stalina i ponownie Lipowa. Najbardziej reprezentacyjną ulicę miasta zamyka potężna bryła kościoła świętego Rocha. Ulica jest tradycyjną trasą przejścia procesji podczas uroczystości Bożego Ciała.

Ulica Marii Curie Skłodowskiej i Plac Uniwersytecki

Interesującą przestrzeń urbanistyczną w centrum Białegostoku stanowi ulica Marii Curie Skłodowskiej. Powstała ona w latach sześćdziesiątych XX wieku i w okresie Polski Ludowej nazywana była Aleją Pochodów. Pierwszomajowe pochody wyruszały z Placu Uniwersyteckiego sprzed siedziby Komitetu Wojewódzkiego PZPR

i kończyły swój marsz w okolicach gmachu Filharmonii i Parku Zwierzynieckiego, gdzie organizowano ludowe festyny i pikniki. Budynek gmachu Komitetu Wojewódzkiego PZPR to jeden z najlepszych przykładów architektury doby socrealizmu w Polsce. Specjaliści uważają, że jest to również jeden z lepiej zachowanych obiektów z tego okresu. Obecnie mieszczą się w nim Wydział Filologiczny oraz Wydział Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Białymstoku. Poprzedza go kwadratowy plac, którego użytkowanie ze względu na usytuowanie na środku bardzo ruchliwego skrzyżowania zawsze nastroczało kłopotów. Wzdłuż ulicy wzniesiono między innymi gmach Sądu, była siedzibą Związków Zawodowych, Dom

Technika, Dom Towarowy oraz szpital. Zarówno szpital z lat sześćdziesiątych XX wieku, jak i Dom Towarowy z lat siedemdziesiątych XX wieku były największymi w regionie. Całość założenia zamyka gmach Filharmonii. Przestrzeń ulicy obudowana jest również licznymi budynkami mieszkalnymi i handlowymi. Są to głównie bloki i wieżowce – modne w latach sześćdziesiątych XX wieku. W połowie długości ulicy dominuje kilkunastopiętrowy wieżowiec powstały jako siedziba przedsiębiorstw budowlanych. Obecnie mieści się w nim Rektorat Uniwersytetu w Białymstoku. Podobno wysokość obiektu ustalano na podstawie widoczności z tarasu Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Zabudowa ulicy stanowi jednocześnie widokowe

tło Pałacu Branickich i uniemożliwia odtworzenie części krajobrazowej historycznego założenia ogrodów.

Dostępność obiektów:

– poruszanie się po placach i ulicach Białegostoku wymaga wsparcia przewodnika

Parki i skwery

Białystok to miasto niezwykle zielone. Ponad 32 procenty jego powierzchni, co jest ewenementem w skali kraju, zajmują tereny zielone. W każdym jego miejscu odnajdujemy parki, skwery i zielone bulwary. Miasto zawdzięcza taki stan zarówno pozostałościom historycznym, jak również koncepcjom jego powojennej, modernistycznej odbudowy. Przez miasto przepływa rzeka Biała, która na znacz-

nej części została poddana procesom naturalizacji i powróciła do swego historycznego, wijącego się koryta. Wody tej rzeki w czasach Jana Klemensa Branickiego zasilają ogromne stawy zlokalizowane wokół siedziby Branickich. Wjeżdżający wówczas do miasta oglądali pałac na ich tle. Mogli również podziwiać odbicia budynków i zieleni w taflach ich wody. Stawy zostały zasypane na początku XX wieku i obecnie ich miejsce zajmują parki i skwery. Wody rzeki Białej w wieku XIX zasilają maszyny parowe działających tu fabryk i elektrowni. Ich lokalizacja w bezpośrednim sąsiedztwie koryta rzeki wydaje się być zupełnie naturalna. Obecnie są tu trasy spacerowe i rowerowe – miejsce odpoczynku mieszkańców miasta.

Park Pałacowy Branickich

Dzisiejszy Park Pałacowy to jedynie niewielki fragment założenia krajobrazowego z czasów Branickich. Obecnie zajmuje on powierzchnię niemalże 10 hektarów. W czasach Branickich krajobrazowe założenie otaczające miasto miało wielkość około 100 kilometrów kwadratowych, a więc było około 1000 razy większe. Park stanowi jego najbardziej cenną część bezpośrednio przylegającą do pałacu. Utrzymana jest w tak zwanym stylu wersalskim i składa się z kilku zrewitalizowanych części. Prace związane z jego rekonstrukcją podjęto po II wojnie światowej i trwają one do dziś. Park był przebudowywany kilkakrotnie. Nasilenie prac

remontowych nastąpiło na początku naszego wieku, a w roku 2012 realizacja ta została uhonorowana w konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich wyróżnieniem w kategorii rewitalizowania przestrzeni publicznych w zieleń. W bezpośrednim sąsiedztwie pałacu odnajdujemy ogród francuski. Zlokalizowany jest tu barokowy parter haftowy z ośmioma charakterystycznymi, prostokątnymi rabatami i czterema fontannami. Prostokątne pola kolejnych kwater obsadzone są niskimi żywopłotami z bukszpanu, a ich wnętrza wypełniają kwiaty i nasadzenia żywopłotów przypominających haftowane kwiaty. Te wymieniane są trzy razy w ciągu roku i odpowiadają jego porom: wiosnie, latu i jesieni. Całość dopełniają liczne postumenty,

urny, rzeźby i ławki, które sukcesywnie są odtwarzane i ustawiane w przestrzeni parku. Niegdyś park wypełniały również liczne obiekty budowlane, wśród nich zrekonstruowany pawilon toskański oraz Pawilon pod Orłem. Ten, podobnie jak brama wjazdowa na teren założenia pałacowo - parkowego, wieńczy symbol Branickich. Całość parku ma układ symetryczny i nanizana jest na oś założenia pałacowego. Jego najlepszy widok rozciąga się z pałacowego balkonu umieszczonego na pierwszym piętrze pałacu. W okresie letnim, od kilku lat, przestrzeń parku wypełniają drzewa cytrusowe, które ustawiane są w drewnianych donicach. W czasach Branickich w przestrzeni parku było ich podobno tak dużo, że zapach pomarańczy odczuwany był w

odległości kilku kilometrów od miasta. Niestety parkowe oranżerie zostały zburzone w wieku XIX, a przechowywane w nich drzewa wywieziono wówczas do pałaców położonych w pobliżu Petersburga. W czasach Branickich, poza terenem dziś zrekonstruowanym, na terenie parku zlokalizowane było charakterystyczne dla barokowych ogrodów miejsce "acha". Prawdopodobnie był to wąwóz lub uskoki ziemny, który miał na celu uniedostępnienie parku dla dzikich zwierząt. Miał on stanowić ogrodzenie bez ingerencji w krajobraz. Spacerujący po parku odbierali je jako koniec wędrówki. Mieli w tym miejscu wypowiadać słowa: "acha" i powracali do pałacu. Ogrodowi barokowemu towarzyszył park w stylu orientalnym, którego odtworzenie jest

obecnie planowane oraz sektor złożony z charakterystycznych dla barokowych parków bosketów. Ten ostatni złożony z labiryntu prowadzonego pomiędzy wysokimi, zielonymi, złożonymi głównie z grabów ścianami jest trudny do odtworzenia ze względu na fakt, że na jego terenie pozostały, pomnikowe już dziś, drzewa zasadzone w wieku XIX. Park dzieli się na część górną i dolną. Taras dolny utrzymany jest w stylu krajobrazowym. Ścieżki prowadzone są tu swobodnie, a drzewa stanowią okazy-pomniki do oglądania. Na uwagę wśród nich zasługuje metasekwoja – jedna z nielicznych rosnących na terenie Polski.

Lokalizacja oraz
dostępność obiektu:

- poruszanie się po parku

oraz zwiedzanie go wymaga
wsparcia przewodnika

Park Stary - imienia Księcia Józefa Poniatowskiego

To najstarszy z białostoc-
kich parków miejskich. Po-
wstał w ostatnim dziesięcio-
leciu XIX wieku w sąsiedz-
twie Pałacu Branickich, w
miejscu dawnego stawu. Ma
powierzchnię niemalże 5 hek-
tarów i utrzymany jest w sty-
lu naturalistycznym. Park
zaprojektował jeden z najbar-
dziej znanych polskich ogrod-
ników tego czasu – Walerian
Kronenberg. W jego central-
nej części zlokalizowany był
owalny plac, wokół którego
promieniście rozchodziły się
aleje. Teren parku otoczony
był ceglany m ogrodzeniem, do
którego prowadziły ozdobne

kute bramy. Stał tu okrągły, drewniany, bogato zdobiony pawilon, w którym mieściła się restauracja. Odbywały się tu również koncerty. W części przyległej do wejścia zlokalizowana była jedna z dwóch białostockich fontann. Wejście do parku było w tych czasach płatne. Mimo to cieszył się uznaniem licznie odwiedzających go mieszkańców Białegostoku. W drugiej połowie lat trzydziestych XX wieku park przebudowano. Prace te były związane z budową Parku Planty (oba sąsiadują przez ulicę Adama Mickiewicza) oraz budową w jego wschodniej części modernistycznego gmachu Domu Ludowego imienia marszałka Józefa Piłsudskiego, pełniącego rolę teatru dramatycznego. Centralna część parku uzyskała wówczas modernistyczny

wygląd. Do teatru prowadziła oś kompozycyjna z niskimi klombami. Boczne części parku pozostawiono w stylistyce naturalistycznej. Przebudowano również fontannę oraz rozebrano ogrodzenie. Po II wojnie światowej odbudowano zniszczony w wyniku działań wojennych teatr nadając mu imię jego pierwszego dyrektora Aleksandra Węgierki. W parku przeprowadzono wówczas prace porządkowe. W roku 2003 rozpoczęto kolejne prace remontowe. Tym razem przestrzeń przed teatrem przebudowano na obszerny, wyłożony kamieniem plac. Fontanna również została przebudowana. Obecnie działa jako tryskająca wieloma strumieniami wody bezpośrednio z posadzki. Fontanna ta w upalne, letnie dni jest miejscem zabaw dzieci. Z tryskającej

zimnej wody chętnie korzystają również dorośli. W centralnej części placu ustawiona jest współczesna rzeźba autorstwa białostockiego artysty Albina Sokołowskiego. Ta abstrakcyjna forma o niewielkich rozmiarach w latach siedemdziesiątych została nazwana przez mieszkańców uchem podsłuchującego ormowca.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

– poruszanie się po parku oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Park Zwierzyniec imienia Konstytucji 3 Maja

Współczesny Park Zwierzyniecki to dawny zwierzyniec jeleni, w którym w czasach Branickich urządzano liczne polowania na sprowa-

dzane tu z okolicznych puszc zwierzęta. Na przełomie wieków XIX i XX funkcjonowało tu letnisko Rozkosz, które było miejscem odpoczynku mieszkańców miasta. Wówczas z centrum dotrzeć tu było można tramwajem konnym, a na miejscu zlokalizowane były tetr i restauracje. Po odzyskaniu niepodległości podjęto prace związane z porządkowaniem tego terenu. Opracowano wówczas kompleksowy projekt przebudowy terenu leśnego na nowy park miejski, któremu nadano imię Konstytucji 3 Maja. Prace te powierzono inżynierowi Rybołowiczowi. Zaprojektował on modny w tym czasie park ludowy, który miał odpowiadać potrzebom mieszkańców współczesnego miasta. Na podstawie jego projektu zrealizowano część układu przestrzennego, wybu-

dowano stadion, korty tenisowe i strzelnicę oraz letnią scenę. Kontynuując te działania, po II wojnie światowej wzniesiono, nieistniejącą dziś, wieżę do skoków na spadochronie. Przez wiele lat las zwierzyński był miejscem piknikowania mieszkańców miasta. Sytuacja ta uległa przekształceniom wraz z sytuowaniem w przestrzeni parku licznych pomników. Wśród nich znalazły się pomniki poświęcone żołnierzom 42 pułku piechoty, którzy polegli w walkach o wolność miasta w roku 1920 i w czasach współczesnych, pomnik upamiętniający poległych w Smoleńsku oraz pomnik Konstytucji 3 Maja. Współcześnie zmienia to charakter tego miejsca. Dzieje się tak zwłaszcza w kontekście planów zorganizowania tu panteonu zacnych

Polaków. Teren wypoczynkowy z biegiem lat prawdopodobnie przekształcony zostanie w miejsce przypominające krakowski Park Jordana. Odcięta trasą szybkiego ruchu część parku (przejście kładką nad autostradą) stanowi naturalną część dawnego zwierzyńckiego. Dziś jest to teren rezerwatu – jednego z nielicznych w skali światowej - na terenie zurbanizowanej części miasta. Współcześnie podejmowane są działania na rzecz odtworzenia tej części miasta w układzie z czasów Branickich. Wymaga to jednak przebudowy ulic i ingerencji w istniejący rezerwat. Na terenie parku w latach sześćdziesiątych XX wieku powstał mini ogród zoologiczny. Instytucja ta ulega ciągłym modernizacjom i przystosowaniom do współczesnych wy-

magań zarówno zwiedzających, jak i eksponowanych tu zwierząt.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

– poruszanie się po parku oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Park Planty

To teren niemalże bezpośrednio przyległy do Parku Pałacowego, który zajmuje niemalże 15 hektarów. Powstał on w miejscu dawnych ogrodów pałacowych i części zwierzyńca danieli w latach trzydziestych XX wieku. W okresie wielkiego kryzysu gospodarczego oraz czasach tak zwanego upiększania miasta w ramach robót publicznych zrealizowano tu modernistyczny park, którego autorem był

Stanisław Grala. Park nosi nazwę Planty, co ma bezpośredni związek z plantowaniem (równaniem, porządkowaniem) tego terenu. Teren parku przed jego powstaniem, przez wiele lat wykorzystywany był jako miejsce wypasu koni wykorzystywanych do pociągu miejskiego tramwaju. Jego celem było połączenie spacerowe istniejącego już w mieście Parku Starego i powstającego Parku Konstytucji 3 Maja. Planty składają się z kilku części. Podstawę założenia stanowią dwie równoległe aleje, zwane aleją zakochanych, pomiędzy którymi niczym kolumny rosną żywotniki, a przestrzeń wypełniają barwne, zgeometryzowane rabaty. W połowie długości jest basen z fontanną, która w letnie weekendy oferuje barwne pokazy. Temu symetryczne-

mu założeniu towarzyszy park krajobrazowy, w którym w okresie międzywojennym stała między innymi muszla koncertowa. Parkowi towarzyszą bulwary okalające Park Pałacowy i prowadzące na Rynek Kościuszki oraz różanka. Zlokalizowana ona została przy ulicy Adama Mickiewicza, w sąsiedztwie powstającej tu latach trzydziestych XX wieku dzielnicy urzędniczej. Zaniedbana dziś część parku zgodnie z modernistyczną modą położona jest na kilku poziomach, a jej centralną część stanowi prostokątny basen, nad którym ustawiono rzeźbę przedstawiającą trzy piorące kobiety – Praczki autorstwa znanego rzeźbiarza Stanisława Horno-Popławskiego. W okresie PRL-u park zyskał nową nazwę: Przyjaźni Polsko-Radziec-

kiej, a w jego centralnej części postawiono monumentalny pomnik Wdzięczności Armii Czerwonej. W roku 1990 monument ten został rozebrany i przeniesiony na teren cmentarza żołnierzy radzieckich przy ulicy Ciołkowskiego. Jednocześnie park powrócił do swej dawnej historycznej nazwy.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

– pomiędzy ulicami M.C. Skłodowskiej i A. Mickiewicza

– poruszanie się po parku oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Akcent ZOO

W latach sześćdziesiątych XX wieku na terenie Parku Zwierzynieckiego założono

pierwszy w historii Białego-
stoku ogród zoologiczny.
Większość z zamieszkujących
tu zwierząt reprezentuje fau-
nę regionu, choć nie brakuje
gatunków z odległych obsza-
rów. Na uwagę zasługuje
fakt, że przed głównym wej-
ściem na teren ZOO ustawio-
na jest tablica informacyjna
z opisami brajlowskimi.
Urządzenie to nadaje również
komunikaty i opisy głosowe.
Na terenie parku rozstawiono
tabliczki z tyflografikami i
opisami brajlowskimi ilustru-
jącymi prezentowane zwierzę-
ta.

Lokalizacja oraz
dostępność obiektu:

- Akcent ZOO zlokalizo-
wany jest na terenie Parku
Zwierzynieckiego w sąsiedz-
twie gmachu Filharmonii
- poruszanie się po parku

oraz zwiedzanie go wymaga
wsparcia przewodnika

– przy wejściu znajduje się
dotykowy plan ZOO, a na je-
go terenie tyflografiki

Park Centralny

To najmłodszy z białostoc-
kich parków, powstały począt-
ku lat siedemdziesiątych XX
wieku. Jego budowa związana
była z przygotowaniem miasta
do obchodów Centralnych Do-
żynek, które odbyły się w
Białymstoku w roku 1973.

Zlokalizowany jest on w cen-
trum miasta i zajmuje obszar
znajdującego się w tym miej-
scu dawnego cmentarza rabi-
nackiego – żydowskiego kirku-
tu. Cmentarz położony był w
centrum żydowskiej dzielnicy
Chanajki, która została do-
szcześnie zniszczona przez
Niemców podczas II wojny

światowej. Po zniszczeniach wojennych teren XVII-wiecznego cmentarza był stale dewastowany. W wyniku tych działań został on przysypany warstwą gruzu pochodzącego ze zburzonych w czasie wojny domów i ziemi, a zachowane macewy złożono w zlokalizowanym na jego terenie kurhanie lub wywieziono na inne cmentarze żydowskie położone na terenie miasta. Park powstał w wyniku tak zwanego czynu społecznego, stąd przypadkowość istniejących tu nasadzeń. Historia miejsca, jak również obrzeżna w stosunku do centrum lokalizacja są przyczyną małej popularności tego miejsca. W bezpośrednim sąsiedztwie parku, na granicy z dzisiejszym Placem Uniwersyteckim, w bezpośrednim sąsiedztwie gmachu KW PZPR, w roku 1975 odsło-

nięto pomnik Utrwalaczy Władzy Ludowej na Białostocczyźnie. Z biegiem lat zmieniono mu nazwę na Obrońców Ziemi Białostockiej, a w kolejnych latach umieszczono na nim inskrypcję Bóg - Honor - Ojczyzna. Pomnik, zbudowany jako kolumnada z gniazdem orła na jego szczycie, okazał się być ponadczasowy i służy skrajnie różnym ideom politycznym. Na skraju Parku Centralnego w latach siedemdziesiątych XX wieku wzniesiono gmach Białostockiego Teatru Lalek. Budynek został zaprojektowany przez znanych warszawskich architektów Kłyszewskiego, Mokrzyńskiego i Wierzbickiego, którzy potocznie nazywani byli warszawskimi tygryсами i projektowali w drugiej połowie XX wieku najbardziej znane budynki w kraju, wśród

których na szczególną uwagę zasługują Komitet Centralny PZPR w Warszawie czy dworzec kolejowy w Katowicach. Wcześniej, bo na początku lat siedemdziesiątych, z okazji białostockich dożynek (1973) na stoku sąsiadującego z parkiem wzgórza świętej Magdaleny zbudowano amfiteatr. W jego miejscu na początku naszego wieku wzniesiono gmach Opery i Filharmonii Podlaskiej. Autorem tej realizacji jest znany polski architekt profesor Marek Budzyński. Gmach opery to zielona bryła, na szczycie której umieszczony jest pomnik Czesław Nieme-
na. W bezpośrednim sąsiedztwie parku zlokalizowany jest Rynek Sienny, który przez wiele lat wykorzystywany był jako targowisko oraz miejsce działania czasowych cyrków i

karuzel. Plac stanowi pozostałość po dawnym cmentarzu ewangelicko-augsburskim i dziś jest tu zorganizowane miejsce pamięci oraz mauzoleum, którego autorem jest białostocki rzeźbiarz profesor Jarosław Perszko.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

- park położony jest przy ulicy Konstantego Kalinowskiego
- poruszanie się po parku oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Skwer Ludwika Zamenhofa

Położony w sąsiedztwie ulicy Lipowej skwer powstał po II wojnie światowej. W okresie okupacji niemieckiej teren ten zlokalizowany był w granicach getta. Jego obszar

był wówczas szczelnie zabudowany. Po wojnie przestrzeń tę przeznaczono na cele rekreacyjne dla mieszkańców. Obudowę skweru stanowią nieliczne zabytkowe kamienice oraz budynki utrzymane w stylistyce socrealistycznej. W roku 1973 ustawiono tu pomnik Ludwika Zamenhofa, urodzonego w Białymstoku twórcy języka esperanto. W centralnej części skweru zlokalizowany jest prostokątny basen z fontanną. Zrealizowano ją w formie kręcącej się kuli, spod której wypływa woda.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

– skwer położony jest pomiędzy ulicami: Icchoka Malmeda, Spółdzielczą i Ireny Białówny

– poruszanie się po skwerze

oraz zwiedzanie go wymaga
wsparcia przewodnika

Skwer przy ulicy Żabiej

Założony został na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku w miejscu, w którym w okresie okupacji niemieckiej zlokalizowany był jedyny działający w Europie cmentarz gettowy. Na terenie skweru znajduje się pomnik poświęcony bohaterom powstania w białostockim getcie (1943). Część mini parku nosi imię Mordechaja Tenenbauma – przywódcy powstania. W części przylegającej do ulicy Proletariackiej znajduje się mauzoleum, w którym złożono szczątki Żydów zamordowanych przez nazistów w akcjach eksternistycznych w czasie powstania. Miejsce to ze względu na swą

mroczną historię nie należy do chętnie odwiedzanych, nawet przez mieszkańców okolicznych bloków mieszkalnych.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

- skwer położony jest pomiędzy ulicami Żabią i Proletariacką
- poruszanie się po skwerze oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Skwer przy ulicy generała Józefa Bema

Położony jest wzdłuż ulicy kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jest to teren działającego w latach 1830-1892 cmentarza żydowskiego. W okresie II wojny światowej cmentarz został zdewastowany. Po jej zakończeniu urządzono w tym miejscu miejskie targo-

wisko, które funkcjonowało do roku 1992. W roku 2007 w centralnej jego części dokonano pochówku szczątków ludzkich odkrytych podczas budowy sąsiadującego gmachu Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Skwer założono w roku 2009. Jest to obszerny zielony trawnik z centralnym klombem, na którym posadzono bukszpan w kształcie Gwiazdy Dawida. Otaczają go promieniście rozchodzące się aleje. Na całym terenie rozstawione są charakterystyczne betonowe siedziska, które swą formą nawiązują do elementów szkieletu.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

– skwer położony jest przy ulicy Bema i ciągnie się wzdłuż ulicy Kardynała Stefana Wyszyńskiego

– poruszanie się po skwerze oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Skwer Wygoda przy ulicy Pułkowej

Teren skweru to miejsce po istniejącym tu od roku 1890 cmentarzu ewangelickim. Cmentarz był miejscem pochówku znanych białostockich fabrykantów, z których znaczna część była pochodzenia niemieckiego. Zdewastowany podczas II wojny światowej teren po jej zakończeniu popadał w zapomnienie, a na jego części wybudowano osiedle mieszkaniowe. Obszar ten uporządkowano dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Odrestaurowano wówczas część nagrobków, zaś zniszczone tablice nagrobne wmurowano w mur okalający te-

ren skweru.

Lokalizacja oraz
dostępność obiektu:

– skwer zlokalizowany jest
pomiędzy ulicami Wasilkowską
i Pułkową

– poruszanie się po skwerze
oraz zwiedzanie go wymaga
wsparcia przewodnika

Skwer przy ulicy Lipowej

Zlokalizowany jest przy
ulicy Lipowej, w bezpośred-
nim sąsiedztwie prawosławnej
katedry pod wezwaniem święte-
go Mikołaja. Skwer został
wyremontowany w ostatnich la-
tach. Jego nawierzchnia
składa się z prostokątnych
płyt, które przenikają się ze
zbiornikami wodnymi oraz do-
nicami i ławkami. Obiekt ten
to współczesna, bardzo cieka-
wa przestrzeń miejska. Zbu-

dowana tu fontanna zaprojektowana została w formie wodospadu. Z uwagi na rozwiązania przestrzenne, w tym brak obramowań zbiorników wodnych oraz liczne różnice w wysokości terenu, miejsce to wymaga szczególnej ostrożności w użytkowaniu.

Lokalizacja oraz dostępność obiektu:

– skwer zlokalizowany jest przy skrzyżowaniu ulic Lipowej i Władysława Liniar-
skiego

– poruszanie się po skwerze oraz zwiedzanie go wymaga wsparcia przewodnika

Muzea i galerie

Muzeum Podlaskie

Powołane zostało do życia w roku 1949. Jego pierwsza

siedziba mieściła się w odbudowanym prawym skrzydle Pałacu Branickich. Kolejną był Pałacyk gościnny Branickich. W roku 1957 uzyskało ono rangę Muzeum Okręgowego, a w roku 1958 przeprowadziło się do odbudowanego Ratusza. Prezentowane w nim zbiory podzielone są na dwie części poświęcone archeologii Podlasia oraz malarstwu. Jest tu ponad 120 obrazów wybitnych polskich i europejskich malarzy tworzących na przestrzeni ostatnich 250 lat. W zbiorach znajdują się prace historyczne oraz współczesne. Muzeum cyklicznie organizuje wystawy czasowe. Posiada wiele oddziałów zlokalizowanych na terenie miasta i regionu.

Lokalizacja, kontakt:

– Muzeum Podlaskie, Bia-

łystok, ul. Rynek Kościusz-
ki 10, tel. 85 740 77
31

Dostępność:

– zwiedzanie obiektu wymaga
wsparcia przewodnika

Muzeum Historyczne

Muzeum zlokalizowane jest w zabytkowej secesyjnej kamienicy położonej przy ulicy Warszawskiej. Powstało w roku 1990 i jest Oddziałem Muzeum Podlaskiego. Ekspozycja w muzeum podzielona jest na kilka części. W białostockiej kamienicy odtworzono bogate mieszczańskie mieszkanie z przełomu XIX i XX wieku. Ekspozycję złożoną z mebli, tkanin i bibelotów uzupełniają towary wytwarzane w białostockich fabrykach. Towarzyszą im obrazy

autorstwa białostockich malarzy. Makieta barokowego miasta to znaczących rozmiarów model pokazujący miasto z czasów Branickich. Odzyskana historia to ekspozycja przywołująca pamięć o zniszczonym podczas II wojny światowej białostockim Hotelu Ritz. Muzeum posiada również bardzo bogate kolekcje numizmatyczne, plakatów oraz negatywów znanego białostockiego fotografa Wiktora Wołkowa.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Historyczne,
Białystok, ul. Warszawska
37, tel. 85 748 21 19

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga
wsparcia przewodnika
– za zgodą opiekuna ekspozycji

zycji możliwe jest poznanie dotykowe historycznych mebli prezentowanych na ekspozycji

Muzeum Rzeźby Alfonsa Karnego

Alfons Karny (1901-1989) to znany, urodzony w Białymstoku, polski rzeźbiarz. Choć działał on głównie w Warszawie, to w mieście jego urodzenia zgromadzono największą kolekcję jego prac. Prezentowane są one w historycznych wnętrzach willi generała von Driesena. W zabytkowej drewnianej willi zgromadzone są przede wszystkim portrety wielkich Polaków. Na drewnianych postumentach stoją tu popiersia: Adama Mickiewicza, Fryderyka Chopina, Ignacego Jana Paderewskiego, Józefa Piłsudskiego, Ludwika

Solskiego, Władysława Broniewskiego i wielu innych.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Rzeźby Alfonsa Karnego, Białystok, ul. Świętojańska 17, tel. 509 336 862

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– muzeum jest placówką szczególnie przyjazną dla osób z dysfunkcją wzroku, słuchu oraz niepełnosprawnościami intelektualnymi, większość eksponatów może być oglądana w sposób dotykowy

Muzeum Wojska

Muzeum zainicjowało swą działalność w roku 1968 jako oddział Muzeum Okręgowego w Białymstoku. Obecnie stanowi odrębną placówkę, która

poza swą siedzibą przy ulicy Jana Kilińskiego posiada ekspozycję w formie Parku Militarne go zlokalizowanego przy ulicy Węglowej. W jego ramach rozpoczęła swą działalność również Muzeum Pamięci Sybiru. Ekspozycja w Muzeum Wojska prezentowana jest w formie dioram ilustrujących militarne dzieje Podlasia oraz jego mieszkańców z lat 1939-1956. Kolejną część ekspozycji poświęcona jest Wojsku Polskiemu z lat 1956-2010. Ta pozwala poznać ewolucję umundurowania i wyposażenia wojska w drugiej połowie XX wieku. Z kolei w Parku Militarnym prezentowane są pojazdy wojskowe, haubice i armaty. Kolekcja ta stale się poszerza, a ostatnim nabytkiem muzeum jest odrzutowy samolot wojskowy.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Wojska, Biały-
stok, ul. J. Kilińskiego
7, tel. 85 741 64 49

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga
wsparcia przewodnika

– po wcześniejszym uzgod-
nieniu pracownicy muzeum udo-
stępniają do oglądu dotykowe-
go repliki mundurów i uzbro-
jenia prezentowane na ekspozycji

Muzeum Pamięci Sybiru

Oddane do użytku w roku 2001 jest jedną z najmłodszych placówek muzealnych na terenie miasta. W sposób narracyjny odtwarza historię polskiej obecności na Syberii od początku XVIII wieku.

Ekspozycja prezentuje losy Polaków zesłanych w czasach carskich oraz w okresie okupacji sowieckiej. Poza wiedzą historyczną poznać tu można losy konkretnych osób, które zostały zesłane w głąb Rosji i do Kazachstanu. Zostały one zaprezentowane na tle historii kresów wschodnich i jej mieszkańców. Część ekspozycji odnosi się w bezpośredni sposób do mieszkańców Białegostoku. W podziemiach muzeum znajduje się Memoriał Katyński – sala poświęcona ofiarom zbrodni katyńskiej. Zarówno ekspozycja, jak i architektura budynku budzą wiele skojarzeń i bolesnych wspomnień.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Pamięci Sybiru,
Białystok, ul. Węglowa 1,
tel. 85 672 36 00

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– muzeum to placówka przystosowana do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami. W salach ekspozycyjnych zainstalowano pętle indukcyjne, a zwiedzający mogą korzystać z wózków inwalidzkich i chodzików. Przed wejściem do części ekspozycyjnej ustawiono trójwymiarowy, dotykowy model wystawy. Repliki wybranych eksponatów prezentowane są w formie dotykowych wydruków 34. Oraz posiadają brajlowskie opisy. Dostępne są również audioprzewodniki z audiodeskrypcją. Układ przestrzenny wystawy jest bardzo skomplikowany i w przypadku osób z dysfunkcją wzroku wskazane jest poruszanie się po niej w asyście przewodnika.

Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne

Mieści się w gmachu przy ulicy Warszawskiej, w sąsiedztwie kościoła pod wezwaniem Świętego Wojciecha Męczennika. Na ekspozycji prezentowane są zabytkowe zbiory sztuki religijnej z terenu Podlasia. W skład kolekcji wchodzi również obiekty współczesnej sztuki sakralnej, zwłaszcza autorstwa artystów wywodzących się z terenu Podlasia.

Lokalizacja i kontakt:

– Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne, Białystok,
ul. Warszawska 48, tel.
85 732 40 40

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

- zwiedzanie obiektu wymaga wsparcia przewodnika
- po wcześniejszym uzgodnieniu pracownicy muzeum udostępniają do oglądu dotykowego wybrane eksponaty, takie jak kielichy mszalne oraz szaty liturgiczne

Centrum imienia Ludwika Zamenhofa

Działa od roku 2009, a jego powstanie wiąże się bezpośrednio z odbywającym się wówczas w Białymstoku Światowym Kongresem Esperanto. Część ekspozycyjna poświęcona jest Białemustokowi z okresu młodości Ludwika Zamenhofa. Placówka prowadzi szeroką działalność edukacyjną oraz jedyną w Polsce pu-

bliczną bibliotekę gromadzącą i udostępniającą książki pisane w języku esperanto.

Lokalizacja i kontakt:

– Centrum imienia Ludwika Zamenhofa, Białystok, ul. Warszawska 19, tel. 85 676 73 67

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga wsparcia przewodnika

– na terenie ekspozycji udostępnione są do oglądu dotykowego płaskorzeźba oraz rzeźba – są to portrety Zamenhofa

– po wcześniejszym uzgodnieniu pracownicy muzeum udostępniają tyflografiki, na których prezentowana jest rodzina Zamenhofa, dom jego urodzenia oraz białostocki ratusz

– po wcześniejszym uzgodnieniu możliwe jest oprowadzanie po ekspozycji przez pracownika przygotowanego do pracy z osobami niewidzącymi

Galeria imienia Sleńdzińskich

Mieści się przy ulicy Ludwika Waryńskiego, w Domu Modlitwy Cytronów. Istniejąca od 1993 roku placówka zajmuje się głównie gromadzeniem i udostępnianiem spuścizny rodziny Sleńdzińskich. Dokumentuje również zbiory związane z tematyką kresów wschodnich. Rodzina Sleńdzińskich wywodziła się z Wilna. Była to rodzina szlachecka o tradycjach patriotycznych. Cztery jej pokolenia realizowały się jako osoby muzykujące i piszące. Każde z nich pozostawiło swą

spuściznę plastyczną, która obecnie jest prezentowana w oddziale galerii zlokalizowanym przy ulicy Rynek Kościuszki 4.

Lokalizacja i kontakt:

– Galeria imienia Sienkiewicza, Białystok, ul. Ludwika Waryńskiego 24 a, tel. 85 651 76 70

Dostępność:

– zwiedzanie obiektu wymaga wsparcia przewodnika

Galeria Arsenał Białystok

To kontynuator działań powstałego w roku 1965 Biura Wystaw Artystycznych. Mieści się w budynku dawnej zbrojowni przy ulicy Adama Mickiewicza. Galeria gromadzi swe zbiory w dwóch kolekcjach, dla których datą gra-

niczną jest rok 1990. Prezentuje prace współczesnych polskich artystów, ze szczególnym uwzględnieniem lokalnych środowisk twórczych. Galeria posiada również swą przestrzeń ekspozycyjną w halach dawnej elektrowni przy ulicy Elektrycznej. Prezentowane są tam zwłaszcza prace o znacznych gabarytach.

Lokalizacja i kontakt:

– Galeria Arsenał Białystok, Białystok, ul. Adama Mickiewicza 2, tel.
85 742 03 53

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga wsparcia przewodnika
– po wcześniejszym uzgodnieniu z pracownikami muzeum udostępniane są tyflografiki będące reprodukcjami prac

plastycznych

Muzeum Historii Medycyny i Farmacji

W swej obecnej siedzibie (prawe skrzydło Pałacu Branickich) muzeum prowadzi działalność od roku 2003. Początki jego istnienia sięgają jednak połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku i związane są z funkcjonującą w białostockiej Akademii Medycznej ekspozycją poświęconą dawnemu aptekarstwu z terenu Podlasia. Dziś ciągle powiększające się muzeum udostępnia zwiedzającym ekspozycję na temat medycyny i farmacji. Wśród interesujących jej elementów wyróżnić można odtworzone dawne gabinety lekarskie, na przykład dentystryczny. Muzeum sprawuje również pieczę nad udostęp-

nianą do zwiedzania częścią Pałacu Branickich. Zwiedzać można jego podziemia, reprezentacyjną klatkę schodową i reprezentacyjne pomieszczenia zlokalizowane na pierwszym piętrze, w tym dawną salę balową, apartament królewski i kaplicę.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Historii Medycyny i Farmacji, Białystok,
ul. J. Kilińskiego 1,
tel. 85 748 54 05

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga wsparcia przewodnika

– liczne artefakty zgromadzone w muzeum są dostępne w sposób dotykowy za zgodą i w asyście opiekunów wystawy

– możliwe jest zwiedzanie dotykowe odtworzonych tu hi-

storycznych gabinetów lekarskich

Epi-Centrum Nauki

Uruchomione w 2001 roku na terenie Stadionu Miejskiego przy ulicy Słonecznej Centrum uchodzi za największą tego typu placówkę we wschodniej Polsce. Całość ekspozycji podzielona jest na kilka grup tematycznych związanych z techniką, wynalazkami i odkryciami. Cały obiekt to swoiste laboratorium, w którym można samodzielnie przeprowadzać doświadczenia naukowe. Dzięki nim można się dowiedzieć jak działa świat oraz stworzone przez człowieka urządzenia.

Lokalizacja i kontakt:
– Epi-Centrum Nauki,
Białystok, ul. Słoneczna

1, tel. 85 722 20 90

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga
wsparcia przewodnika

– edukatorzy obecni na eks-
pozycji są w stanie zapro-
nować osobom z dysfunkcją
wzroku szereg zabaw i do-
świadczeń dostosowanych do
możliwości ich percepcji, wy-
maga to wcześniejszego usta-
lenia

Centrum Historii Politechniki Białostockiej

Powstało w roku 2001 i
działa na terenie kampusu
Politechniki Białostockiej.
Placówka dokumentuje i pre-
zentuje artefakty związane z
historią i tradycjami uczel-
ni. W ramach ekspozycji pre-
zentowane są przybory, narzę-

dzia i urządzenia, którymi inżynierowie posługiwali się na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat. Na ekspozycji prezentowane są również urządzenia elektryczne i elektroniczne użytkowane od okresu międzywojennego. Wśród najnowszych eksponatów umieszczono tu prototyp łazika marsjańskiego autorstwa studentów białostockiej uczelni.

Lokalizacja i kontakt:

– Centrum Historii Politechniki Białostockiej,
Białystok, ul. Wiejska
47c, tel. 085 746 91 36

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– liczne artefakty zgromadzone w muzeum są dostępne w sposób dotykowy za zgodą i w asyście opiekunów wystawy

Uniwersyteckie Centrum Przyrodnicze

Od roku 2015 działa ono na terenie kampusu uniwersyteckiego przy ulicy Konstantego Ciołkowskiego w Białymstoku. Początki historii tej placówki przypadają na rok 1980. Od tego czasu kilkakrotnie zmieniała swe siedziby stale poszerzając ekspozycję. Centrum nosi imię profesora Andrzeja Myrchy – jej założyciela. Ekspozycja podzielona jest na kilka bloków tematycznych i prezentuje między innymi: środowisko przyrodnicze północno-wschodniej Polski, duże i małe ssaki Podlasia, rośliny chronione i charakterystyczne Podlasia. Ponadto historię życia na Ziemi, minerały i skały oraz szeroką

inną tematykę przyrodniczą.

Lokalizacja i kontakt:

– Uniwersyteckie Centrum
Przyrodnicze, Białystok,
ul. K. Ciołkowskiego 10,
tel. 85 745 73 22

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– zwiedzanie obiektu wymaga
wsparcia przewodnika

– po wcześniejszym uzgod-
nieniu z pracownikami muzeum
możliwe jest zwiedzanie doty-
kowe takich eksponatów jak
skały i minerały oraz skamie-
niałości

3. Miasta Podlasia

Największym miastem Pod-
lasia jest Białystok, miesz-
ka w nim niemalże 300 000
mieszkańców. Kolejne dwa
miejsca w tym zakresie zajmu-

ją Suwałki z populacją prawie 70 000 mieszkańców i Łomża, w której mieszka ponad 60 000 ludzi. Łącznie w miastach tych zamieszkuje ponad 30 procent mieszkańców województwa. Na terenie regionu zlokalizowanych jest ponadto pięć miast o populacji większej niż 20 000. Dominująca rola Białegostoku wynika z uwarunkowań historycznych oraz tego, że obecnie jest to znaczący ośrodek gospodarczy i naukowy. Suwałki i Łomża zawdzięczają swój znaczący rozwój okresowi z lat 1975-1990, gdy miały rangę miast wojewódzkich. Zważywszy na historię pozostają one jednymi z najstarszych miast na terenie regionu, które uzyskały swe prawa na długo przed Białymstokiem. Historia sprawiła również, że na

przestrzeni dziejów znajdowały się na terenie różnych państw.

Suwałki

Początki historii miasta sięgają wieku siedemnastego, kiedy to zakon kamedułów założył klasztor na Wigrach. Zakon kolonizował okoliczne tereny i zakładał nowe jednostki osadnicze. Rozwijające się Suwałki, dzięki przywilejom nadanym przez króla Augusta II Mocnego, w roku 1720 uzyskały prawa miejskie. Stało się to przyczynkiem do kolejnego rozwoju miasta, które kamedułowicze powołali pięć lat wcześniej. Znaczący rozwój miasta przypada na wiek dziewiętnasty, kiedy to na jego terenie wzniesiono trzy zespoły koszarów. Większość zabytków

miasta, w tym kościołów i licznych zachowanych kamienic, pochodzą właśnie z tego okresu. W Suwałkach urodzili się między innymi znana poetka Maria Konopnicka oraz światowej sławy reżyser filmowy Andrzej Wajda. Marii Konopnickiej poświęcono w mieście dwa pomniki, jeden z nich jest dostępny w sposób haptyczny. Ustawiony przed budynkiem Muzeum Okręgowego w Suwałkach pomnik to postać w skali 1:1. Maria Konopnicka w charakterystycznej dla końca dziewiętnastego wieku sukni wsparta jest na oparciu ławki. W centrum miasta, w Alei Gwiazd Bluesa w sposób haptyczny można obejrzeć postać bluesmana. Poznać tam można zarówno charakterystyczny strój, jak i fryzurę muzyka, który jest ustawiony w "wyluzowanej" po-

zycji. Pomnik pozwala dotknąć repliki gitary elektrycznej oraz wzmacniacza potęgującego głos granej muzyki. Współcześnie miasto rozwija się jako najbardziej wysunięty na północny-wschód ośrodek miejski kraju. Ze względu na uwarunkowania klimatyczne uchodzi za polski biegun zimna.

Położenie:

- miasto położone jest na północ od Białegostoku

Dojazd:

- odległość od Białegostoku – 130 km
- czas dojazdu – 1 godzina, 45 minut

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

- zwiedzanie miasta i zlokalizowanych na jego terenie

obiektów wymaga wsparcia
przewodnika

Łomża

Pierwsze siedziby ludzkie na terenie dzisiejszego miasta powstały około 5 kilometrów od dzisiejszego centrum na przełomie dziewiątego i dziesiątego wieku. Dzięki temu osada ta pozostaje jedną z najstarszych na terenie regionu. Pierwszą parafię kościoła katolickiego na wzgórzu świętego Wawrzyńca założono tu już około roku tysięcznego. W wieku czternastym centrum ośrodka życia miejskiego przeniesiono w bardziej dogodne miejsce. Miasto lokowano w roku 1418 i wówczas uzyskało ono prawa miejskie na zasadach chełmińskich. Legenda głosi, że nie lubiana przez Polaków żona

Zygmunta Starego królowa Bona pozostawiła tu swój skarb, który do dziś jest ukryty w ruinach zamku. Faktem jest, że tętniące życiem i stale rozwijające się, czternastowieczne miasto zostało zniszczone podczas II wojny światowej. Dziś układ urbanistyczny jego centrum odzwierciedla czasy średniowiecza, a zabudowa dokumentuje kolejne losów historii miasta. Na jego terenie zlokalizowane są liczne kościoły, klasztory oraz zabytkowe kamienice, których architektura potwierdza historię i zamożność miasta. Do najbardziej znanych osób związanych z Łomżą należy zaliczyć urodzoną tu w roku 1916 Hanke Bielicką, wybitną polską aktorkę i artystkę kabaretową. Pani Bielicka zawsze wspominała o miejscu swego uro-

dzenia, a to uhonorowało ją ławeczką z jej wizerunkiem. Rzeźba w skali 1:1 ustawiona jest na deptaku w okolicach Starego Rynku. Pani Hanna zasiada na niej w charakterystycznym dla niej kapeluszu. Mieszkańcy miasta częstokroć składają na jej ręce kwiaty. Obiekt ten jest w całości dostosowany do poznania haptycznego. Współcześnie Łomża rozwija się jako ośrodek naukowy i usługowy. W mieście tym należy zwrócić szczególną uwagę na przyjazność osobom starszym oraz osobom z niepełnosprawnościami. W Łomży działa kilka klubów seniora. Stąd wywodzi się również, zdobywający laury na wielu festiwalach, w tym we Francji, zespół taneczny "Tacy sami", który skupia osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnościami-

mi.

Położenie:

– miasto położone jest na północny-zachód od Białegostoku

Dojazd:

– odległość od Białegostoku – 80 km
– czas dojazdu – 1 godzina

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– zwiedzanie miasta i zlokalizowanych na jego terenie obiektów wymaga wsparcia przewodnika

Kolejne pięć podlaskich miast pod względem liczebności mieszkańców to: Augustów, Bielsk Podlaski, Grajewo, Hajnówka i Zambrów. Każde z nich posiada fascynującą historię oraz

wiele miejsc godnych odwiedzenia. Dostępność ich, zwłaszcza dla osób niewidzących, jest jednak w znaczącym stopniu ograniczona. Na szczególną uwagę wśród nich zasługuje Bielsk Podlaski.

Bielsk Podlaski

Ślady osadnictwa na terenie tego miasta sięgają drugiego wieku przed naszą erą. Ślady pierwszego grodu, założonego przez książąt kijowskich, sięgają wieku dwunastego, stąd miasto to uchodzi za jedno z najstarszych w regionie. W okresie swych dziejów wielokrotnie przechodziło z rąk do rąk, co pozostawiło trwałe ślady w jego historii i architekturze. W Bielsku znajduje się kilka zabytkowych cerkwi oraz kościołów katolickich. Jednym

z najcenniejszych zabytków miasta jest – pochodzący z drugiej połowy osiemnastego wieku – późnobarokowy ratusz. Uznawany jest za jeden z piękniejszych z tego okresu w Polsce. Obecnie mieści się w nim Muzeum Obojga Narodów. Gromadzi ono między innymi prace artystów ludowych z terenu ziemi bielskiej, w tym tkaniny i wyszywane ręczniki. Przed wejściem do budynku ustawiona jest makieta ilustrująca budynek. Jest to prostopadłościenna bryła ze ściętymi narożnikami i wysokim dachem, ponad który wznosi się wieża zegarowa zakończona rzeźbą owada. Zarówno makieta, jak również część ekspozycji są dostępne w sposób dotykowy. Możliwość haptycznego zapoznania się z eksponatami wymaga uzgodnienia z opiekunem wystawy.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Obojga Narodów
w Bielsku Podlaskim,
Bielsk Podlaski, ul. Mic-
kiewicza 25, tel. 85 730
22 44

Położenie:

– miasto położone jest na
południe od Białegostoku

Dojazd:

– odległość od Białegosto-
ku – 45 km
– czas dojazdu – 45 minut

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– zwiedzanie miasta i zlo-
kalizowanych na jego terenie
obiektów wymaga wsparcia
przewodnika

Tykocin

Kolejnym niezwykle interesującym miejscem na mapie Podlasia jest Tykocin. Miasto położone na granicy historycznego Mazowsza i Podlasia rozwijało się dzięki dogodnej lokalizacji na szlaku komunikacyjnym prowadzącym z Warszawy na Litwę. Przyczyniło się to do powstania na jego terenie licznych karczm i zajazdów. Wielokrotnie miejsce to odwiedzali polscy królowie. Za zasługi w wojnach ze Szwedami z rąk króla Jana Kazimierza otrzymał je Stefan Czarnecki, którego pomnik stoi na środku tykocińskiego rynku. Ogromne zasługi dla jego rozwoju wnieśli Żydzi, którzy przyczynili się do rozwoju handlu i rzemiosła.

Osadzająca się tu od początków szesnastego wieku społeczność żydowska przed drugą wojną światową stanowiła połowę populacji miasta. Tykocin zaczął tracić na znaczeniu po wybudowaniu w drugiej połowie dziewiętnastego wieku kolei żelaznej prowadzącej z Warszawy do Petersburga, której linia przebiegła przez Białystok z pominięciem miasta. Dziś Tykocin liczy niecałe dwa tysiące mieszkańców. Na jego terenie znajduje się jednak wiele zabytków, które dzięki dotykowym makietom dostępne są dla osób niewidzących.

Podłużny tykociński rynek od wschodu zamyka bryła barokowego kościoła Trójcy Świętej. Osiemnastowieczna świątynia ma układ bazylikowy, a od strony wejścia dominują nad nią dwie wieże, któ-

re łukowymi arkadami połączone są z korpusem kościoła.

Na niewielkim dziedzińcu przed nim ustawiona jest makieta ilustrująca świątynię oraz związany z nią zespół klasztorny misjonarzy wraz z ogrodami według stanu z osiemnastego wieku.

Kolejnym istotnym zabytkiem Tykocina jest pochodząca z połowy siedemnastego wieku Wielka Synagoga. W jej wnętrzach zachowano charakterystyczny układ przestrzenny z birmą w jego centralnej części. Przed wejściem do świątyni ustawiona jest jej makieta. Odzwierciedla ona masywną, prostopadłościenną, nakrytą łamanym dachem z wieżą w narożu, bryłę synagogi. Oglądając ją należy uważać, ponieważ ustawiona została na nawierzchni z tak zwanych kocich łbów

(kamieni) i jest bardzo nierówna.

W sąsiedztwie zlokalizowana jest Mała Synagoga - Dom Talmudyczny. W jej wnętrzach zgromadzona jest bogata kolekcja judaików. Za zgodą opiekuna wystawy część z nich można oglądać w sposób dotykowy. Przed wejściem do muzeum ustawiona jest kolejna z tykocińskich makiet.

Przedstawia prostą bryłę z wysokim łamanym dachem, którego niższa część jest dwuspadowa, zaś wyższa czterospada.

W Tykocinie zlokalizowany jest również zabytkowy klasztor i Alumnat - dom wojskowy. Ten ostatni wzniesiony został w połowie siedemnastego wieku z przeznaczeniem dla weteranów i inwalidów wojennych.

W sąsiedztwie Tykocina,

po przeciwległej stronie Narwi, nad którą leży miasto, stoi zamek, który stanowił jedną z rezydencji królewskich. Historia jego powstania sięga wieku czternastego. Zniszczoną podczas II wojny światowej budowlę odbudowano dopiero na początku naszego wieku. Obecnie znajduje się w niej muzeum.

Lokalizacja i kontakt:

– Wielka Synagoga w Tykocinie, Tykocin, ul. Kozia 2, tel. 85 718 16 13

– Dom Talmudyczny – Mała Synagoga, Tykocin, ul. Kozia 2, tel. 509 336 597

Położenie:

– miasto położone jest na zachód od Białegostoku

Dojazd:

– odległość od Białegosto-

ku – 30 km

– czas dojazdu – 25 minut

Dostępność i zwiedzanie
dotykowe:

– zwiedzanie miasta i zlokalizowanych na jego terenie obiektów wymaga wsparcia przewodnika

Choroszcz

Ślady osadnictwa na terenie Choroszczy sięgają okresu mezolitu. Miasto dynamicznie rozwinęło się za czasów Branickich, kiedy to hetman postanowił ulokować tu swą letnią rezydencję. Z jego fundacji wzniesiono wówczas kościół i klasztor dominikanów, cerkiew i szpital. W mieście powstały również ratusz, liczne kramy, synagoga i szkoła żydowska. O jego wielkości świadczy to, że

działało tu 15 browarów, w których ważono piwo – najpopularniejszy napój tamtych czasów. Najważniejszym z wzniesionych obiektów jest pałac. Jest to niewielka budowla przypominająca zarówno wielkością, jak i stylistyką Pałac Gościnny w Białymstoku. Obecnie w jego wnętrzach mieści się muzeum. Za zgodą opiekuna wystawy można tu w sposób dotykowy poznać meble powstałe w dziewiętnastym wieku. Pałac położony jest na sztucznej wyspie, a otaczający go park wzorowany jest na Wersalu. Za pałacem zlokalizowany jest kanał wodny, który ma układ krzyża. Na jego końcu usypano kopiec widokowy (obecnie porośnięty). To tu w czasach Branickich organizowane były pokazy świateł i fajerwerków. Przyjęcia wydawane przez

Branickiego w choroskich ogrodach znane były w całej Europie.

Lokalizacja i kontakt:

– Muzeum Wnętrz Pałacowych w Choroszczy, Choroszcz, ul. Pałacowa 2,
tel. 509 336 795

Położenie:

– miasto położone jest na zachód od Białegostoku

Dojazd:

– odległość od Białegostoku – 15 km
– czas dojazdu – 20 minut

Dostępność i zwiedzanie dotykowe:

– zwiedzanie pałacu i parku wymaga wsparcia przewodnika

Spis treści

Podlasie i jego stolica (c.d.)	1
2. Białystok – stolica regionu	1
Historia i współcze- sność	1
Zabytki i obiekty archi- tektoniczne	10
Place i ulice	39
Parki i skwery	49
Muzea i galerie	79
3. Miasta Podlasia	101
Suwałki	103
Łomża	106
Bielsk Podlaski	110
Tykocin	113
Choroszcz	118

